

GOYAN AAVEET

USA/Espanja, 2007

Ohjaus: Milos Forman

Pääosissa: Javier Bardem, Natalie Portman, Stellan Skarsgård, Randy Quaid, Blanca Portillo, Michael Lonsdale

Kesto: 116min.

Genre: fiktio, draama

Ikäraja: K13

Oppimateriaalin tehtävät on tehty lukiolaisille ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoille.

Oppimateriaalin teemoja: teemoja taiteen historiasta, Francisco Goya, menneisyyden mysteereitä, inkvisitio

Alkuperäinen nimi: *Goya's Ghosts*

SYNOPSIS

Tsekkiohjaaja Milos Formanin draamassa Espanjan kuohuvaa historiaa tarkastellaan legendaarisen kuvataiteilijan, Francisco Goyan (1746-1828) näkökulmasta.

Vuonna 1792 inkvisitio vangitsee Goyan teini-ikäisen muusan Ineksen (Portman). Ines on rikkaan kauppiaan tytär, joka joutuu kevein perustein julman tuomioistuimen eteen. Goya (Skarsgård) on pakotettu anomaan viattomalle tytölle armoa vallanhimoiselta munkilta, Lorenzolta (Bardem). Ranskalainen vallankumous kaataa 15 vuotta myöhemmin inkvisition diktatuurin. Tuolloin Goyan luomiskyky on voimakkaimmillaan, mutta hänestä on tullut kuuro. Yhä häntä vaivaavat Ineksen kauniit kasvot.

VINKKEJÄ ELOKUVAN KÄSITTELYYN

Ennen elokuvan katsomista

Valmistautukaa astumaan Goyan aaveiden maailmaan

1. Ennen kuin katsotte elokuvan, virittäytykää yhdessä elokuvan aihepiiriin ja maailmaan. Pohtikaa luokassa kuka kumma on elokuvan nimen Goya? Mitä tiedätte hänestä? Ottakaa selvää mistä aikakaudesta elokuva kertoo ja miettikää yhdessä mitä tuosta ajasta tiedätte. Voitte etukäteen tutustua elokuvaan ja sen tekijöihin internetissä:

<http://www.imdb.com/title/tt0455957/>

Elokuvan katsomisen jälkeen

Astukaa syvemmälle Goyan aaveiden maailmaan

1. Mitä ovat Goyan aaveet? Esittäkää jokainen oma tulkintanne nimestä ja miettikää mitä se kertoo elokuvasta ja sen teemoista. Voisiko elokuvan nimi olla joku muu? Keksikää jokainen oma ehdotuksenne nimeksi, joka ehkä paremmin kuvaisi elokuvaa ja sen sisältöä.

(Elokuvan nimen voi tulkita viittaavan taiteilijan teoksissa esiintyviin ihmisiin, jotka heräävät valkokankaalla eloon tai nimettömiksi jääviksi maalasten henkilöiksi, joiden aaveet kummittelevat edelleen Goyan taiteen kautta. Kyseessä voivat siis olla historian aaveet, jotka puhuvat nykyihmiselle. Luokassa voidaan yhdessä pohtia mitä aaveet kertovat. Nimi tiivistää myös tavan jolla elokuvassa kerrotaan historian vaiheista yhden ihmisen näkökulmasta, kyseessä ei siis ole taiteilijaelämäkertaa vaan taiteilijan silmin nähty katsaus tiettyyn aikakauteen.)

2. Ohjaaja Milos Forman tuntuu mieltyneen historiallisiin aiheisiin, muhkeaan epookkiin sekä merkkihenkilöistä tai poikkeusyksilöistä kertoviin tarinoin.

Tutustukaa tämän tsekkiläissyntyisen ohjaajan taustaan ja elokuviin. Kootkaa myös yhdessä lista hänen historiallisista tai elämäkerrallisista elokuvistaan, mitä niistä olette nähneet? Verratkaa *Goyan aaveita* näkemiinne elokuvaan. Voitteko määrittellä ohjaajan tyylin tai linjan?

(Apua tiedon etsimiseen:

http://fi.wikipedia.org/wiki/Milo%C5%A1_Forman

- Elämäkertatietoja lyhyesti

<http://www.imdb.com/name/nm0001232/>

- Internet Movie Databasesta löytyy muun muassa kattava filmografia

Mestariohjaajasta enemmänkin kiinnostuneet voivat tutustua myös muistelmateokseen *Otetaan hatkat – elokuvaohjaajan muistelmat* (Milos Forman ja Jan Novak, 1996. Helsinki: Otava)

TEEMOJA TAITEEN HISTORIASTA

1. Tutustukaa elokuvan julisteeseen seuraavalla sivulla:
http://eweems.com/goya/imagery/goya_gh_osts_poster_407x599_2.jpg

Tarkastelkaa julistetta kuva-analyysin menetelmin.

Kiinnittäkää huomiota sommitteluun, kuvan ja tekstin suhteeseen jne. Mitä julisteessa on nostettu etualalle, mitä on taustalla? Millainen julisteen värimaailma on, entä miten valoa ja varjoa käytetään? Millaisia muotoja sommitelma muodostaa, miten katse kohdistuu kuvan pinnalla? Onko sommitelma tasapainoinen? Onko kuvassa liikettä? Mikä on Goyan taiteen rooli julisteessa, miten sitä on käytetty? Mikä Goyan teos kuvassa on ja miksi juuri se on valittu? Mitä juliste kertoo henkilöistä ja elokuvan rooliasetelmista? Entä elokuvan genrestä?

Verratkaa julistetta muihin elokuvajulisteisiin, miten se poikkeaa niistä tai muistuttaa niitä? Valitkaa vaikkapa jonkin kauhuelokuvan juliste vertailukohteeksi, miten se eroaa? Miten lajityypit näkyvät julisteissa? Mistä tietää että kyseessä on nimenomaan elokuvajuliste?

Pohtikaa mikä merkitys julisteella on ennako-odotuksien luomisen kannalta. Oletteko joskus menneet katsomaan elokuvan vain julisteen perusteella tai onko mainoskampanja tai juliste vaikuttanut mielipiteisiinne elokuvasta?

Millaisen julisteen itse olisitte tehneet Goyan aaveisiin? Mitä elementtejä elokuvasta nostaisitte esiin? Huomioikaa myös julisteen merkitys elokuvan markkinoinnissa, miettikää millä tavalla houkuttelisitte katsojia.

(Julisteen viittaukset taidehistoriaan kertovat elokuvan aihepiiristä.

Goyan henkilöhahmon kädessä oleva paletti toimii taiteilijan tunnusmerkkinä. Henkilöiden katseet luovat jännitteitä ja niiden suuntautuminen muodostaa kuvan sommitelmaa ja liikettä. Goyan hahmo on taustalla tarkkailijan ominaisuudessa, varsinaisen draaman keskipisteessä olevat henkilöt etualalla suurempikokoisina, ilmeet ja katseet kertovat henkilöiden rooleista: Inesillä on viaton alaspäin luotu uhrin katse, Lorenzon

katseessa sitä vastoin on laskelmointia ja häikäilemättömyyttä. Markkinoinnin kannalta oleellista on julisteen antama informaatio elokuvan tekijöistä. Kuvan ja tekstin välisen sommittelusuhteen avulla nostetaan esiin elokuvan kannalta merkittävimmät, ohjaajan ja näyttelijöiden, nimet.)

- Julisteessa on siis mukana ehkä kuuluisin Goyan maalaus: *Kolmas toukokuuta 1808* (1814), joka on esillä Pradon museossa, Madridissa. Kuva taulusta löytyy täältä: www.asmilan.org/teachers/rmarjerrison/art_images/Goya's,%20Execution%20of%20Spanish%20Rebels%20under%20Napoleon.jpg Teos liittyy Napoleonin ranskalaisten joukkojen Espanjan valtaamiseen ja siihen liittyviin kauheuksiin. Maalauksessa Napoleonin sotilaat ampuvat epätoivoisia siviilejä. Tarkastelkaa nyt tätä teosta irrallaan julisteesta, kiinnittäkää huomiota samoihin asioihin kuin julistetta analysoidessanne.

- Millä tavalla elokuvajulisteen ja maalaustaiteen analysointi eroavat toisistaan vai eroavatko ne? Millä tavalla niiden katsominen eroaa toisistaan? Kuvitelkaa ensin olevanne taidemuseossa katsomassa seinälle ripustettua maalausta ja sitten elokuvateatterin aulassa, katseenne kohtaa seinään niitatun elokuvajulisteen. Millä tavalla nämä katselutilanteet poikkeavat toisistaan? Entä jos juliste olisikin taidemuseon seinällä, katsoisitko sitä eri tavalla? Miksi?

Francisco Goya

(Francisco de Goya y Lucientes, 1746-1828)

1. Taidemaalari ja graafikko Francisco Goya on jättänyt siveltimenjälkensä lähtemättömästi taidehistorian sivuille. Tutustukaa tähän merkittävään espanjalaistaiteilijaan, hänen elämänsä ja tuotantoonsa. Pohtikaa myös hänen merkitystään Espanjan taiteen historiassa. Näillä pääsette alkuun:

http://fi.wikipedia.org/wiki/Francisco_de_Goya
-Goya-artikkeli wikipediassa

Seuraavat ovat englanniksi:

<http://eweems.com/goja/>

-Kattava Goya-sivusto, jolta löytyy muun muassa Goyan elämän vaiheet aikajanan muodossa sekä taiteilijaa käsitteleviä artikkeleita

<http://www.abcgallery.com/G/goja/goja.html>

- Laaja kuvagalleria Goyan tuotannosta

<http://goja.unizar.es/>

-virtuaalinäyttely, johon liittyy myös paljon tietoa Goyan persoonasta, taustasta, työskentelytavoista jne.

<http://www.tabularasa.info/DarkAges/FrancescoGoya.html>

- artikkeli Goyasta (Francesco Goya: An Inquisitive Mind)

<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/goja/>

- Goya verkkomuseossa

Tutustukaa myös seuraavaan kirjallisuuteen:

Buchholz, Elke Linda 2002: *Francisco de Goya. Elämä ja tuotanto*. Köln: Könemann.

Goya (Esittelyn kirjoittanut Salme-Sarajas Korte) 1954. Tammi: Helsinki

Kirjoja englanniksi:

Art and Architecture of Spain 1998. Toimittanut Xavier Barral i Altet.

Gudiol, Jose 1990: *Goya. Francisco de Goya y Lucientes*. London : Thames and Hudson.

Hagen, Rose-Marie 2003: *Francisco Goya 1746-1828*. Köln: Taschen.

Rapelli, Paola 1999: *Goya*. Dorling Kindersley.

Tomlinson, Janis 1994: *Francisco Goya y Lucientes*.: 1746-1828. London: Phaidon Press.

Ruotsiksi:

Malraux, André 1994: *Saturnus. Ödet, konsten och Goya*. Stocholm: Raster.

2. Taidehistoriallisista tyylikausista Goya on usein sijoitettu romantiikkaan.

Selvittäkää mitä romantiikan tyyliuunnalla maalaustaiteessa tarkoitetaan ja pohtikaa sitten mitä romantiikan tyylipiirteitä Goyan taiteessa on? Voitte myös valita yhden hänen teoksensa tarkemman tarkastelun kohteeksi nimenomaan tyyliuunnan kannalta: mitä romantiikalle tyypillisiä piirteitä kyseisessä teoksessa on?

(Näinkin romanttisen taiteen ydin voidaan tiivistää:

”Romanttinen taide on varmasti eräs voimakkaimmista ja ihaltavimmista ihmishengen ilmaisuista. Kaikissa lukuisissa ja suurenmoisisa huippukohdissaan sen on onnistunut saavuttaa se, mitä voimme ylpeillen kutsua humanismiksi.”
- Jean Cassou, 1973 -

”Romantiikka on yhtä kuin moderni taide: se merkitsee intiimiyttä, henkisyttä, väriä, pyrkimystä äärettömyyteen – näitä ominaisuuksia ilmaistaan kaikin mahdollisin taiteen suomin keinoin.”
- Charles Baudelaire, 1846 -

Romantiikan ajan maalaustaide pyrki kuvaamaan nykyhetken tai menneisyyden järjestyttäviä, katsojan tunteisiin vetoavia tapahtumia ja aiheita. Luonto ja sen mysteerit oli inspiraation lähde ja ihmissielun syövereiden kuvastaja. Niinpä romantiikan ajalle tärkeä maisemamaalaus olikin tunnelmoivaa, arvoituksellista ja vaistomaisuutta tavoittelevaa.

Romantiikan taiteen voi määrittää myös suhteessa klassiseen taiteeseen, joka perustuu tiukkaan, veistokselliseen sommitteluun, järjestykseen ja kurinalaiseen viivankäyttöön, tähän verrattuna romantiikassa on väriä, liikettä, epäsymmetriaa ja vastakkainasetteluja. Goyan harhanomaiset uninäyt ja sisäisen maailman kuvaukset liikkuvat aihepiireiltään romantiikalle tutuissa vesissä.

www.merikartano.fi/selko/taide/sivut/teksti9.htm

- Romantiikan taiteesta selkokielellä, sivulta löytyy myös aiheeseen liittyvät kertauskysymykset

<http://www.fng.fi/fng/html4/fi/ateneum/guide/cont/c/hap3/sect0/page10.htm>

- Romantiikkaa ja romantiikan ajan taiteilijoita Suomessa Ateneumin sivuilla.

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Romantiikka>

- Romantiikkaa Wikipediassa

<http://virtuaaliyliopisto.jyu.fi/aikajana/romantiikka>

- Romantiikan aika Jyväskylän yliopiston taidehistorian aikajanalla

Katso myös:

Cogniat, Raymond 1973: *Taiteen maailmanhistoria. Romantiikan maalaustaide.*

Lausanne: Editions Rencontre.

- Esittely Romantiikan maalaustaiteesta ja keskeisistä taiteilijoista. Sisältää myös romantiikan taiteen aikakauden aikajanan ja taiteilijoiden pienoiselämäkertoja.

Tolonen, Marjatta 1998: *Matka taiteen historiaan.*
Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

- Tiivis ja kattava Euroopan taiteeseen keskittyvä johdatus taidehistoriaan ja tyyliuuntiin.

Muita hyviä taidehistorian ja tyylikausien yleisesityksiä:

Honour, Hugh ja Fleming, John 1992: *Maailman taiteen historia.* Otava: Helsinki.

Opas taiteen maailmaan. Länsimainen taide varhaisrenessanssista nykypäivään. 1992.
Helsinki: WSOY.)

- Tutustukaa romantiikkaan ja sen tyyppisiin teemoihin ja ilmaisukeinoihin, voitte tehdä oman romantiikan tyylin mukaisen taideteoksenne. Miettikää millaisen aiheen romantiikan virtausten viemä taiteilija olisi valinnut kuvattavakseen ja millaisin keinoin hän olisi sen toteuttanut. Muistakaa että romantiikka ei ollut ainoastaan kuvataiteen ilmiö vaan näkyi myös muun muassa kirjallisuudessa, voitte siis tehdä romanttisesta teoksestanne muunkin kuin kuvan.

3. Goya tunnetaan taidemaalarina, graafikkona ja kaivertajana. Selvittäkää mitä näillä tekniikoilla tarkoitetaan. Elokvassa kuvataan moneen otteeseen taiteilijaa työssään ja hänen työmenetelmiään. Muistelkaa näitä kohtauksia ja kirjoittakaa ylös mitä niiden perusteella voitte sanoa taiteilijan työstä ja työmenetelmistä Goyan ajan Espanjassa.

4. Goya kuuroutui vuonna 1792. Miten luulette se vaikuttaneen hänen taiteeseensa? Mikä on aistien merkitys taiteilijalle? Miten kuurous ja sen vaikutukset on kuvattu elokvassa?

(Goyan aiheet ja työmenetelmät vaihtuivat hänen uransa aikana ja hänen taiteellisen tuotantonsa eri kausiin jakautumisen yhtenä syynä on pidetty sairastumista. Vuosisadan vaihteessa tapahtuneen murroksen myötä hänen taiteessaan korostui julmuuden, väkivallan ja sodan kauhujen esiintuominen, jona näkyy muun muassa taulussa *Toukokuun kolmas 1808*. Viimeisten vuosien kuvamaailmaa hallitsivat mielikuvitukselliset, synkät uninäkymät. Taidehistorioitsija Salme Sarajas-Korte on todennut vasta vaikeiden vaiheiden kuuroutumisineen, sokeuden uhkineen ja yksinäisyyden tunteineen antaneen taiteilijalle

rohkeutta luopua ympäristönsä tietoisesta miellyttämisestä.

Näin dramaattisesti samaa kehityskulkua kuvaa Raymond Cogniant: ”Pian tapahtumat kuitenkin veivät Goyan uuteen maailmaan, joka oli täynnä kärsimystä. 1792 hän sairastui vakavasti ja menetti kuulonsa. Samanaikaisesti hänen oman kohtalonsa kanssa päättyi draama yhteiskunnassa. Puhkesi aavistamattomia myrskyjä; Ranskassa julistettiin vapaus ja taiteilijan valtasi innostus ennen kuin kaikki päättyi verisiin kansanjuhliin; Goyan hymy muuttui irtistyksiksi; maalaisjuhlat, joita inspiroivat 1700-luvun mainiot leikit, korvattiin noitakohtauksilla. Vieläpä hovimuotokuvissakin aavistaa neron lievän jännityksen ja pehmeät, vaaleat värit sointuvat yhteen hopeanharmaan levottoman melankolian kanssa. Olennot muotokuvissa tulevat vaiteliaammiksi ja vaipuvat hiljaisuuteen samanaikaisesti Goyan kanssa. Piinattuna sekä ruumiiltaan että sielultaan Goya kääntyy kärsivää ihmisyyttä kohti.”

Goyan oman persoonallisen taiteen voi katsoa syntyneen tältä pohjalta.

Toisaalta oppilaiden kanssa kannattaa pohtia myös myyttiä kärsivästä taiteilijasta ja sen todenperäisyydestä: tarvitseeko todellinen taide syntyäkseen todellakin kärsimystä ja poikkeushenkilön elämäntuskaa? Kerätkää luokassa yhteen tuttuja traagisia taiteilijakohtaloita ja pohtikaa edellyttääkö taiteilijuus todellakin traagista elämäntarinaa ja onko onnellisena elänyt taiteilija vakavasti otettava. Pohtikaa myös yhdessä miten tiedot taiteilijan elämästä vaikuttavat teosten tulkintaan.)

5. Mikä merkitys Goyan taiteella ja teoksilla on elokuvassa ja miten niitä käytetään osana elokuvan kuvakerrontaa?

(Goya tunnetaan kantaottavana taiteilijana, joka oli merkittävässä asemassa kuninkaallisena muotokuvamaalarina. Poliittisilla töillään, kuten katolista kirkkoa kritisoivilla Los Caprichos-etsauksilla, hän sai suututettua inkvisition. Tämä puoli on myös elokuvassa keskeisessä asemassa alkaen avauskohtauksesta, jossa inkvisitio ruotii Goyan rienaavia kuvia.

Goyan maalauksia käytetään runsaasti oleellisena osana elokuvan kuvastoa, erityisesti lopputekstien aikana kuvakavalkadissa joka vyöryttää Goyan aaveet katsojan silmille intensiivisenä kuvavirtana. Goyan taiteen suoran esittelyn lisäksi, hänen kuviinsa viitataan kuvakerronnassa, jossa aiheita lainataan suoraan Goyalta. Esimerkiksi inkvisition

kuulusteluja kuvaaviin kohtauksiin on lainattu kuvia Goyan kirkkotoimintaa kritisoivista puupirroksista. Myös Goyan rokokoohenkisistä maalauksista tuttu värimaailma on vaikuttanut elokuvan väri- ja valoskaalaan. Tietyllä tavalla kameralla pyritään jäljittelemään taiteilijan sivellintä.

Goyan taide myös tietyllä tavalla kehystää elokuvaa: alkutekstien aikana satiirinen grafiikka vuorottelee inkvisition neuvonpitoa kuvaavan kohtauksen kanssa. Papit keskustelevat taiteilijasta, joka ”tekee kuvia tästä maailmasta” ja väliin limittyvät kuvat ikään kuin osallistuvat keskusteluun, samalla ne johdattavat elokuvan aiheeseen ja teemoihin. Lopputekstejä kuvittavat ainoastaan Goyan teokset, jotka taas tekevät yhteenvettoa teemoista ja sulkevat tarinan.)

6. Vaikutteista kysyttäessä Goyan on sanottu vastanneen: ”Minulla on ollut kolme mestaria: Velasquez, Rembrandt ja luonto.” Miten tämä mielestänne näkyy hänen taiteessaan? Tutustukaa Goyan mainitsemiin taiteilijoihin ja vertailkaa heidän teoksiaan Goyaan.

(Raymon Cogniatin mukaan Rembrandtin ja Velasquezin perinteisiin hänet kytkee impulsiivinen luonne, vahva persoonallinen taiteellinen näkemys, protestit, yhteiskunnan arvostelu sekä vapaa maalaustekniikka. Luonnon mainitseminen sopii hyvin romantiikan perinteeseen, olihan luonto, ihmisen ja luonnon välinen sopusointu, romantiikan maalaustaiteelle keskeinen innoituksen lähde ja maisemamaalaus tärkeä osa romantiikkaa. Luontokuvauksia käytettiin myös ihmisen sisäisen maailman heijastajana.

Tietoa espanjalaisesta barokkitaideilijasta Diego Velásquezista:
http://fi.wikipedia.org/wiki/Diego_Vel%C3%A1zquez
<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/velazquez/>

Tietoa hollantilaisesta mestarista Rembrandtista:
<http://fi.wikipedia.org/wiki/Rembrandt>
<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/rembrandt/>

7. Mikä on Goyan rooli elokuvassa?

(Goya on elokuvassa tavallaan tarkkailija ja näkökulmahenkilö, jonka silmin nähdään historialliset tapahtumat inkvistioineen ja Ranskan miehityksineen. Hän on ikään kuin kommentoija, joka raportoi yhteiskunnallisia tapahtumia taiteellaan.

Tarkkailun ja tallentamisen lisäksi hän myös ottaa kantaa. Elokvassa Goyan rooli on kertoa nykypäivän katsojalle historian kuohuista ja toisaalta ihmisen muuttumattomuudesta.)

8. Tehkää tutkimusmatka Goyan taiteeseen. Elokvassa nähtiin edustava joukko Goyan taidetta, muistelkaa ensin yhdessä millaisia teoksia elokvassa näitte ja millaisen kokonaiskuvan Goyan taiteesta voisitte näkemänne pohjalta muodostaa. Muodostakaa sitten pieniä ryhmiä, joista jokainen valitsee yhden teoksen seuraavasta luettelosta:

Saturnus ahmii poikansa

<http://www.rjgeib.com/thoughts/wouk/goya1.jpg>

Toukokuun kolmas 1808

http://www.edu.pe.ca/rural/class_webs/art/imagess/goya.jpg

Järjen uni synnyttää hirviötä

<http://www.nlm.nih.gov/hmd/goya/images/sue-no.jpg>

Dona Teresa Sureda

<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/goya/goya.teresa-sureda.jpg>

The Incantation

<http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/goya/goya.incantation.jpg>

Alban herttuatar

<http://www.artchive.com/artchive/g/goya/alba.jpg>

Kaarle IV:n perhe

http://www.artchive.com/artchive/g/goya/goya_family.jpg

Inkivisatio kohta

http://www.artchive.com/artchive/g/goya/goya_inquisition.jpg

Tutustukaa valitsemaanne kuvaan ja keskustelkaa siitä ja sen herättämistä ajatuksista ryhmissänne. Etsikää sitten taustatietoa teoksesta ja valmistelkaa pieni esittely muita varten. Pohtikaa myös vaikuttiko lisätieto tulkintaanne teoksesta.

Taiteilijaelämää inkvition varjossa

9. Kirjoittakaa kuvaus taiteilijan elämästä 1700-luvun Espanjassa. Voitte kirjoittaa tekstin päiväkirjan muotoon, jolloin kirjoitatte yhden päivän tapahtumista joko kuvitteellisen tai oikean taiteilijan elämästä. Miettikää samalla millainen kuva taiteilijan elämästä ja ammatista elokvassa annetaan ja ottakaa se lähtökohdaksenne. Muistelkaa elokvan kohtauksia, joissa taiteilija on kuvattu työssään ja miettikää miten ne on tehty ja millaisen kuvan niistä saa. vastaavatko ne mielikuvianne suuren taiteilijan työskentelystä?

10. Kiehtova taiteilija on innoittanut Milos Formanin lisäksi muitakin elokvantekijöitä. Muun muassa espanjalainen Carlos Saura on tuonut oman näkemyksensä taiteilijan elämästä elokvassa *Goya Bourdeux'ssa* (*Goya en Burdeos*) valkokankaalle vuonna 1999.

Elokvan nähneet voivat verrata espanjalaista visiota tähän monikansalliseen mammuttielokuvaan: miten elokvat lähestyvät aihettaan, miten niiden antamat kuvat taiteilijasta ja hänen persoonastaan poikkeavat toisistaan.

(Sauran elokuva keskittyy enemmän taiteilijan persoonaan ja sisäiseen maailmaan Goyan aaveiden esittäessä taiteilijan vain yhtenä henkilönä, jonka kautta tarinaa kerrontaan. Goyan aaveet myös kuvaa enemmän historiallista todellisuutta ja yhteiskunnallista kuohuntaa, ikään kuin mikrohistoriallisella otteella yksilöiden näkökulmasta. Sauran elokuva keskittyy sitä vastoin taiteilijan mielikuvituksellisiin näkyihin ja taiteen henkiinherättämiseen elokvan keinoin.)

MENNEISYYDEN MYSTEEREITÄ

1. Mitä Goya näki ja millaisessa maailmassa hän eli? Millainen aika synnytti Goyan aaveet?

Selvittäkää mitä merkittäviä Espanjan historian tapahtumia Goyan elämän aikana 1746-1828 tapahtui.

(Seuraava aikajana on kirjasta *Matkaopas historiaan*, josta saa muutenkin tietoa tiiviissä muodossa. Aikajanaa voi käyttää historiaan tutustumisen lähtökohtana ja oppilaat voivat syventää tietojaan erityisesti elokuvassa mukana olevista historian tapahtumista.

1763 Seitsenvuotisen sodan päättänyt Pariisin rauhansopimus. Espanja menetti alueita siirtomaissaan eikä onnistunut saamaan takaisin Gibraltaria eikä Menorcaa.
1766 Leipäkapinoita
1767 Jesuiittojen karkotus.
1778 Laki vapaakaupasta Espanjan amerikkalaisten siirtomaiden kanssa.
1783 Pohjois-Amerikan vapaussodan päättänyt Versailles'n rauha. Espanjan siirtomaat laajenivat. Menorca saatiin takaisin mutta yrityksistä huolimatta ei Gibraltaria.
1789-93 Vakavia elintarvikekriisejä Pohjois-Espanjassa. Taantumuksen vastaisku, joka vie sotaan Ranskan vallankumousta vastaan Ludvig XVI teloituksen jälkeen.
1795-1807 Rauha Ranskan kanssa. Espanja liittoutuu Ranskan kanssa sotaan Iso-Britanniaa ja Portugalia vastaan. Suuret tappiot meritaisteluissa San Vicentessä 1797 ja Trafalgarissa 1805. Lisätietoja maailman kuuluisimpiin lukeutuvasta meritaistelusta, Trafalgarin taistelusta: http://fi.wikipedia.org/wiki/Trafalgarin_taistelu
1808 Ranskan armeija valtaa Espanjan. Kansannousu Napoleonin joukkoja vastaan 2. toukokuuta. Kaarle IV ja Ferninand VII luopuvat Espanjan kruunusta, jolloin Napoleon nimittää veljensä Espanjan kuninkaaksi Joosef I:ksi.
1812 Cádiziin kokoontunut cortes laatii maalle ensimmäisen liberalistisen perustuslain.
1813 Ranskan armeija vetäytyy kärsittyään Vittoriassa tappion englantilais-portugalilais-espanjalaisille joukoille.
1814 Ferninand VII ottaa takaisin ehdottoman itsevaltaisen kuningasvallan. Maa ja sen talous ovat sodan rampauttamattomat.
1820 Riegon johtama armeija pakottaa Ferninand VII:n hyväksymään vuoden 1812 perustuslain.
1823 Ranskan sotilaallinen väliintulo Ferninand VII:n ehdottoman itsevallan palauttamiseksi.
1824 Espanjan amerikkalaisten siirtomaiden itsenäistyminen.

Tiedon portteja Goyan aikakauteen ja Espanjan historiaan ovat esimerkiksi:

Lalaguna, Juan 1992: *Matkaopas historiaan: Espanja*. Kuopio: Puijo.

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Espanja>

- Wikipedian Espanja sivuilta löytyy historian lisäksi muutakin yleistietoa Espanjasta.

<http://www.saunalahti.fi/wpoet/his/espanja.htm>

- Espanjan historian aikajana

<http://espanja.org/tietopankki/perustietoa-espanjasta/historia>

- Espanjan historia lyhyesti)

Inkvisitio

2. Sana inkvisitio saattaa monen korvaan kalskahtaa kolkolta, se voi tuoda mieleen noitavainot, kidutukset ja muut historian hämärän hirmuteot. Mutta mistä inkvisitiosta on kysymys?

Keskustelkaa ensin mitä tiedätte inkvisitiosta ennestään ja millaisen kuvan *Goyan aaveet* siitä antaa. Millaisena kirkonmiehet elokuvassa kuvataan?
Inkvisitiota on kuvattu lukuisissa elokuvissa kauhusta komediaan, muistelkaa näkemiänne inkvisitiokuvauksia, millaisen kuvan populaarikulttuuri tästä laitoksesta muodostaa?

Hankkikaa enemmän tietoa inkvisitiosta tietokilpailu avulla. Muodostakaa joukkueet ja vastatkaa seuraaviin kysymyksiin erilaisten lähteiden avulla, käyttäkää siis aikaa tiedon etsimiseen. Esitelkää lopuksi muille vastauksenne, mikä ryhmä löysi perusteellisimmat vastaukset? Verratkaa hankkimianne tietoja mielikuviin, joita teillä aikaisemmin oli.

1. Mikä on inkvisitio?

(Sana tulee latinan tutkimista tarkoittavasta inquisitio sanasta. Inkvisitio oli roomalaiskatolisen kirkon alaisuudessa toimiva puhdasoppisuutta vaaliva tutkimuselin. Paavi perusti inkvisition varhaiskeskiajalla taistelemaan harhaoppisuutta vastaan ja siitä muodostui aikansa tehokkain tutkimuselin. Uuden ajan alussa inkvisitio uudistettiin. Kyseessä oli siis paavillinen oikeus- ja tuomioistuin, joka vastusti kerettiläisyyttä.)

2. Mitä on kerettiläisyys?

(Kerettiläinen kieltää tietoisesti kirkon viralliset opinkappaleet ja kannattaa kirkon virallisten oppien kanssa ristiriidassa olevia ajatuksia. Sana tarkoittaa siis harhaoppisuutta, jota vastaan katolinen kirkko inkvisitio aseenaan taisteli valta-asemansa säilyttääkseen.)

3. Milloin inkvisitio toimi?

(Inkvisition toiminnan pohja luotiin 1184, varsinaisesti se sai alkunsa paavi Gregorius IX:n käskystä vuonna 1231 ja siitä kehittyi harhaoppeja vastustava pysyvä kirkollinen instituutio. 1542 perustettiin Rooman inkvisitio protestantismin vastustamiseksi. Espanjan inkvisition toiminta loppui 1854.)

4. Missä inkvisitio toimi ja mihin sen vaikutus ulottui?

(Inkvisition toiminta keskittyi keskiajalla Etelä-Ranskaan ja Pohjois-Italiaan. Vuonna 1478 toiminta levisi Espanjaan paavi Sixtus IV:n antamalla määräyksellä. Espanjan inkvisition vaikutti myös Sisiliassa ja Alankomaissa 1500-luvun alkupuolelta lähtien. Inkvisitio toimi vain katolisissa maissa ja protestanttiset maat jäivät sen ulkopuolelle.)

5. Miten inkvisitio toimi?

(Inkvisitio käytti tutkimusmenetelmänään inkvisitorista prosessia, jonka päämääränä oli selvittää totuus, saada kirkon poluilta harhautunut tunnustamaan ja palaamaan oikean uskon tielle. Myös paavi Innocentius IV:N vuonna 1252 laillistama kidutus oli käytössä inkvisitorisessa prosessissa. Inkvisitio ei kuitenkaan todellisuudessa käyttänyt laajasti niin julmia menetelmiä kuin nykyisin usein ajatellaan ja tutkintamenetelmät olivat tarkoin säädetyjä.)

Inkvisition mysteerin avaamiseksi voi käyttää seuraavia lähteitä:

<http://www.chronicon.com/noita/inkvisitio.html>
<http://fi.wikipedia.org/wiki/Inkvisitio>

Baigent, Michael – Leigh, Richard 1999: *The Inquisition*. London: Penguin Books.

Kamen, Henry Arthur Francis 1988: *The Spanish Inquisition. A Historical Revision*. Yale University Press.

Netanyahu, B. 2001: *The Origins of Inquisition in Fifteenth century Spain*. New York Review Books.

Lea, Henry Charles 1966: *History of the Inquisition of Spain*.

Tietoa löytyy myös noitavainoja käsittelevästä kirjallisuudesta, esimerkiksi:

Guillou, Jan 2004: *Noitien asianajaja*. Helsinki: Johnny Kniga.

Early Modern European Witchcraft 1990.
Toimittaneet B. Ankarloo and G. Henningsen

Nenonen, Marko 2006: *Noitavainot Euroopassa*. Myytin synty. Jyväskylä: Atena.

3. Katolista kirkkoa on usein arvosteltu inkvisition toiminnan pohjalta. Puolustukseksi on esitetty esimerkiksi seuraavanlaisia perusteluja:

”Inkvisitio on varmasti yksi eniten ja laajimmin väärinymmärretyistä katoliseen kirkkoon liittyvistä asioista. Ristiretkien ohella ja ehkä vielä useammin sitä käytetään kirkonvastaisena taikasanana, jonka takana piilee monesti täysi tietämättömyys siitä, mistä inkvisitiossa ylipäätään oli kysymys.

Sana inkvisitio itsessään tarkoittaa kyselyä, ja juuri kyselystä inkvisitiossa olikin kyse – se ei ollut kirkon keino etsiä käsiinsä, kiduttaa ja teloitaa vääräoppisia. On itse asiassa hieman harhaanjohtavaa puhua inkvisitiosta yksikössä, sillä todellisuudessa inkvisitioita oli monia eri vuosikatoina eri paikoissa, ja ne kohdistuivat eri ryhmiin. Pahamaineisin yleisen käsityksen mukaan oli Espanjan inkvisitio, jonka on joskus väitetty surmanneen miljoonittain ihmisiä.

Todellisuudessa inkvisitio ei surmannut eikä kirkko tappanut. Sen sijaan valtio, joka oli kristillinen toisin kuin nykyään, piti harhaoppia tai valheellista kristillisyyttä (Espanjan inkvisitio kohdistui valheellisiin juutalaisiin ja islamilaisiin ”käännynnäisiin” ja heidän aiheuttamaansa yhteiskunnalliseen vaaraan) raskaana rikoksena. Valtio pyysi kirkkoa tutkimaan epäiltyjä, ja jos joku todettiin syylliseksi eikä hän suostunut katumaan, hänet luovutettiin valtiolle, joka pani rangaistukset täytäntöön.

Myös surmattujen lukuja on liioiteltu rajusti katolisvastaisissa teoksissa. Jotkut esitetyt luvut ovat olleet niin suuria (kymmeniä miljoonia), että ne olisivat vaatineet koko Euroopan tuonaikaisen väestön surmaamista! Tosiasiassa kuolemaan tuomittiin vain muutamia tuhansia pitkällä aikavälillä. Inkvisitio ei ollut raaempi eikä epäoikeudenmukaisempi kuin muut tuonaikaiset tuomioistuimet. Päinvastoin sillä oli hyvä maine, koska todistusaineistot punnittiin erittäin tarkkaan ennen tuomiota. On olemassa merkintöjä tapauksista, joissa maallisessa oikeudessa

syytetty lausui jumalanpilkkoja vain siksi, että hänen tapauksensa siirrettäisiin inkvisition tutkittavaksi.”

<http://hyviautisia.wordpress.com/paavi-ja-kirkko/kirkon-skandaalit/>

- Keskustelkaa puolustuksesta ja sen tarpeellisuudesta, millä tavalla historian virheisiin ja menneisyyden rikkomuksiin pitäisi suhtautua?

4. Ottakaa inkvisition uhrin näkökulma: kirjoittakaa elokuvan traagisen hahmon Natalie Portmanin esittämän Inés Bilbatúan tarina minämuotoiseksi kuvaukseksi tapahtumaketjusta. Täydentäkää myös elokuvan juonen aukot, ne asiat jotka Inésin tarinasta jätetään kertomatta.

Inés on fiktiivinen henkilö, mutta miettikää olisiko hänen kohtalonsa voinut olla todellinen. Kuka voisi olla nykyisin samassa asemassa ja mikä voisi olla nykypäivän inkvisitio? Löydätekö elokuvan kuvaamasta historiasta yhteyksiä nykypäivään? Mitä Goyan aaveet voisivat opettaa nykyihmiselle?

Oppimateriaalin on tehnyt
FM Marjo Kovanen.

Oppimateriaalin on tuottanut
Anna-Liisa Puura-Castrén
Koulukinosta.